

ла теорије сазнања и тиме припремили терен научницима као што су Коперник, Кеплер, Галилеј.

Аутор се за овај вид сукцесије (са)знања служи Њутновом метафором о стајању „на раменима дивова“. Овом метафором се, 500 година пре Њутна, служио и Бернхард из Шартра.

Страницу за страницом ове књиге светлост ума у форми сазнања у природним наукама се све одлучније простире. Аутор прати трагове арапског преношења тог знања, као и христијанизацију Аристотела у философији и теологији, развој „експерименталног метода“ и описује „нову астрономију“ као круну, сукоб геоцентричне космологије са теоријом о хелиоцентричном систему, познатијем као

„коперникански обрт“. Ова теорија је једна од највећих научних револуција која означава радикалну измену парадигми. Једном речју, овај Фрилијев фуриозни галоп кроз историју знања открива нам средњи век у сасвим новој светлости. Монаси и научници су били весници научне модерне и носиоци бакље знања у епоси чији је основни атрибут био „мрачни“ средњи век. Након читања Фрилијеве књиге тај нам се епитет чини неприкладним, будући да је у овом добу просијаване ума било већ у клици положено.

Фрилијева књига је један задивљујући „Who is who“ средњовековне философије природе обогаћен додацима и амалгамима арапског научног предања.

Зоран Андрић

Johann Hinrich Claussen,
Gottes Klänge : eine Geschichte der Kirchenmusik

[In Zusammenarbeit mit Christof Jaeger]

München : Beck 2014

364 S. : Ill., Noten; 22 cm

ISBN: 978-3-406-66684-1

Божји звуци : историја црквене музике

Да ли је хришћанство и данас продуктивна жива снага, о том *pro-et-contra* укрштају копља социолози, теолози, политичари. Зависно од перспективе, има заговорника по којима је хришћан-

ство за једне фундаментални носилац културе друштва, а за друге оличење неповратно прохујалих вредности и значаја. Аутор ове историје црквене музике вели да хришћанство несумњиво „лебди

у ваздуху“, без обзира на то да ли за заговорнике афирмативног или негативног виђења његове опште релевантности. Божићни ораторијуми, псалми и химне, реквијем и пасије, мисе и корали, госпели и сакро-поп музика – све су то аутентични или незнатно модификовани изрази сакралне музике пренете у сферу профаног. Аутор ове занимљиве историје црквене музике је пастор у Цркви Св. Николе у Хамбургу. Јохан Хинрих Клаусен је и професор теологије на Универзитету у Хамбургу и не само харизматични пробст, већ и даровити списатељ. Након књиге *Божји простор*, сада нам се представља новом књигом – Johann Hinrich Claussen, *Gottes Klänge : Eine Geschichte der Kirchenmusik*. С. Н. Beck Verlag, München 2014 – Јохан Хинрих Клаусен, *Божји звуци : историја црквене музике*. Кроз десет поглавља аутор је са умећем и стилском лаконичношћу изложио историју музике Запада од древног Израиља и грегоријанских корала, Палестрине, Хајнриха Шица, Баха, Хендла, Моцарта, Менделсона-Бартолдија и још многих других, све до афроамеричког госпела и сакро-попа.

Јохан Хинрих Клаусен скицира историју црквене музике као процес деклерикализације, односно процес њеног „изласка“ из храмова и катедрала. Аутор се обраћа широкој читалачкој публици од које се не може очекивати стручно музичко образовање

– он настоји да „продуби радост при слушању црквене музике“.

Клаусен отпочиње своју историју описом музике у древном Израиљу, о музици псалама у Јерусалимском храму, као о првим хришћанима, који су појали на својим криптичким богослужењима у катакомбама. Клаусен вели да то нису били амбициозни уметнички думети, већ, са симпатијом, пре „ствар срца“. Сасвим друкчијег духа је грегоријански корал у Француској у 8. веку који је настао у време Карла Великог зарад видљивог јединства Цркве. Грегоријански корал је служио (хи)јерархији и структури универзалне Цркве. Музичка разлика између клира и лаика је у њој наглашено истакнута. У реформацији ће се тај однос окренути. Начело парохијске заједнице као духовног центра ће умањити улогу клира, те ће кроз хорско појање сви узети учешће у литургијском животу, што је дотад била ексклузивна привилегија пастора. Вера ће, вели Клаусен, бити индивидуализована, а Лутер ће јој дати нове импулсе, те ће евангелистичка „књига појања“ (Gesangbuch) постати „нова Библија“. Постепени процес деклерикализације захватиће, вели Клаусен, целокупну црквену музику. Бахову музику ће изводити, иако и даље у цркви, не клирици, већ у све већој мери грађани, односно лаици. Хендлови ораторијуми ће се наћи на концертним бинама и у музичким салама изван цркава.

Са Бетовеновом „*Missa Solemnis*“, Берлиозовим или Вердијевим „Реквијемом“ је исти случај. Хорови у 19. веку ће се организовати без

икаквог уплива црквених ауторитета. У Клаусеновим тезама се ипак осећа евангелистичка професионална једностраност. Сасвим је мало речено о Хајдновим мисама (само нешто

мало о Хајдновом „Постању“), као и недовољно о Моцарту. Аутор разматра Моцартов „Реквијем“, али углавном његову богословску позадину тј. питање како ваља код Моцарта разумети Страшни суд. Бетовен је само овлаш разматран, а и Брукнеру није више пажње посвећено, док Шуберт нема никаквог значаја. То није антиримокатолички афект или фобија, већ можда свесно почињена структурална омашка. То су дефицити Клаусенове књиге, иако такав стигматизам не почива на недовољној екуменској отворености аутора. Клаусен посвећује много више пажње Феликсу Менделсон-Бартолдију и његовом ораторијуму „Илија“ („*Elias*“). Он налази да се овакав ораторијум, са посебно израженом религиозном осећај-

ношћу, више не изводи у катедралама где му није место, већ у интимнијој *da camera* молитвеној атмосфери индивидуалне молитве у кући. О православном музичком наслеђу готово да нема речи у Клаусеновој историји, изузму ли се парафразе неколико Отаца ране Цркве – Св. Василија Великог, Св. Јована Златоустог, Св. Кирила Александријског и Св. Амвросија Миланског, али о пракси византијске музике нема ни помена.

За аутора је музика пре свега свет звукова, а на другом месту и свет језика/речи које ваља разумети. Музика приводи вери и Богу, али она и превазилази оквире теологије. Отуда није довољно само у музици уживати, већ је ваља и разумети.

Пошто је Клаусен протестант, то су место и улога Лутера *in extenso* представљени. Тако је, рецимо, „Пасија по Матеју“ у овој књизи детаљно анализирана. Лутерова „музичка теологија“ одређује место музике трокрако. Она је дар Божији, она доноси радост души (она је краљица људских срца) и она истерује ђавола. Овај егзорцистички моменат је важно место у Лутеровом поимању музике. На овај оргијастички, односно дијаболнични моменат и Св. Василије Велики је подсећао у једној својој омилији. Музика је у доба реформације имала и еминентно политички карактер и испуњавала пропагандистичку улогу. Сходно томе, Клаусен оп-

сежно расправља о односу Бахове музике и Лутерове теологије. Једном речју, пред нама је занимљива историја црквене музике Запада, иако то географско одређење није *expressis verbis* дато. У основи је Клаусенова жижа на музичком предању Запада. Као врлине ове књиге ваља истаћи ауторов покушај да опише динамику континуираног развоја музике, а не да арбитарно доцира. Има ли се у виду да овакви исто-

ријски прегледи ретко настају, јер изискују широку историјску ерудицију и специјалистичку музиколошку компетенцију, онда су овакви компендијуми, макар и са незнатним дефицитима, добродошли, јер синтетизују многе аспекте у савременом изучавању историје црквене музике, о чему сведочи опсежна интернационална библиографија на крају ове књиге.

Зоран Андрић

Guy G. Stroumsa, *Das Ende des Opferkults : die religiösen Mutationen der Spätantike*

Aus dem Franz. von Ulrike Bokelmann. Mit einem Vorw. von John Scheid
Berlin : Verl. der Weltreligionen 2011
208 S. ; 18 cm
ISBN: 978-3-458-71036-3

Нова перспектива погледа на хришћанство у Римском царству

Гај Г. Струмза, *Крај кулша жривовања : религиозни преображаји у позној антици*

Зачуђујућа је чињеница да и они окужени антибогословским вирусом нису свесни да су део хришћанске револуције. Тако Ричард Докинс (Richard Dawkins), биолог еволуције, у својим јуришима на Бога, папу и Цркву не увиђа да форма његовог научног тежења има много заједничког са монотеистичким религијама. Француски филозоф Жил

Делез (Gilles Deleuze) је крајем деведесетих година у једној полемици против „демистификатора“ савремености писао: „Средњовековни Бог се кроз секуларни ветар распршио у свим правцима, не губећи при томе од свог формалног јединства и своје дубине. Наука, радничка класа, отаџбина, напредак, здравље, безбедност и демократија, социјализам